

МОТИВИ ВИХОДУ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВ НА РИНКИ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ МІСЦЕВИХ БАНКІВ

У статті досліджуються питання мотивів виходу банків з розвинутих країн Європи на ринки країн Східної Європи та України, а також позитивні і негативні наслідки такого виходу, можливі загрози для місцевих банків.

Ключові слова: іноземний банк, мотивація іноземного інвестування.

Постановка проблеми. Протягом останніх двох років на ринок банківських послуг України почали активно виходити іноземні банки, в основному з держав – членів ЄС. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати процес виходу на ринки країн Східної Європи, які згодом стали членами ЄС, іноземних банків, мотивацію іноземних банків та наслідки для місцевих банків, зважаючи на схожість даних процесів у країнах Східної Європи та України.

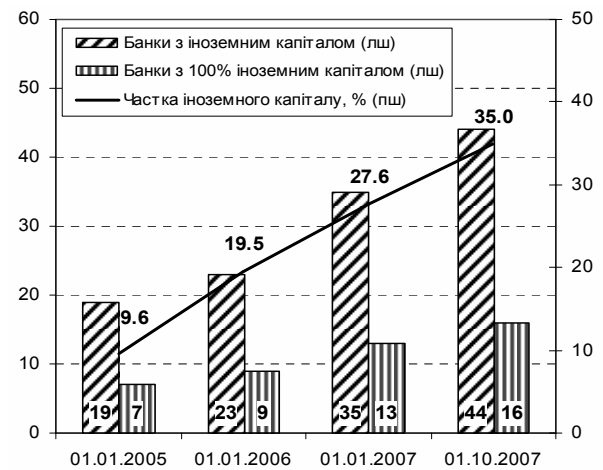
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження мотивів виходу іноземних банків на ринки країн Східної Європи та наслідків такого виходу для місцевих банків присвячені роботи Мурінде, Классенса, Хермеса, Гріна тощо. Серед вітчизняних науковців цю проблему досліджував В. Геєць.

Формулювання цілей статті. Потребують визначення мотиви виходу іноземних банків на ринки банківських послуг та наслідки такого виходу для місцевих банків країн Східної Європи, які згодом стали членами ЄС, та України.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція ЄС та реформи привели західноєвропейські банки до країн, що розвиваються. На сьогодні їм належить більшість активів банків більшості регіону, вони є головними постачальниками прямих іноземних кредитів підприємствам і банкам [11]. Посилення конкуренції та процесів концентрації всередині ЄС після утворення у 1992 р. спільного ринку, розвиток країн Східної Європи та перспективи їх майбутнього членства в ЄС сприяли інтенсивному виходу іноземних банків на ринок країн Східної Європи у період 1998-2004 рр. У цих країнах міжнародні банки збільшили обсяги своєї діяльності за вказаний період у 8 разів, що еквівалентно щорічному зростанню на 40 %, а також зросла кількість міжнародних банків та банків, які належать міжнародним консорціумам [10].

В Україні інтенсивний вихід іноземних банків, в основному, з держав-членів ЄС, на місцевий ринок банківських послуг почався у 2005 році. За даними Національного банку України, за цей період значно

зросла кількість іноземних банків (з 19 до 44, в т.ч. зі 100 % іноземним капіталом – з 7 до 16) та частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків (з 9,6 до 35,0 % на 01.01.2005 та 01.10.2007 відповідно). Вихід на ринок України іноземні банки здійснювали здебільшого шляхом отримання контролю над вже діючими банками (рис. 1).



Джерело: НБУ

Рис. 1. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі українських банків

З огляду на вищезазначене виникає питання мотивації такого виходу іноземних банків. Мотивація іноземного інвестування корпорацій описується різноманітними теоріями, підходами, моделями, наприклад, Марковіца, Манделла-Флемінга, Кейнса, Тобіна тощо.

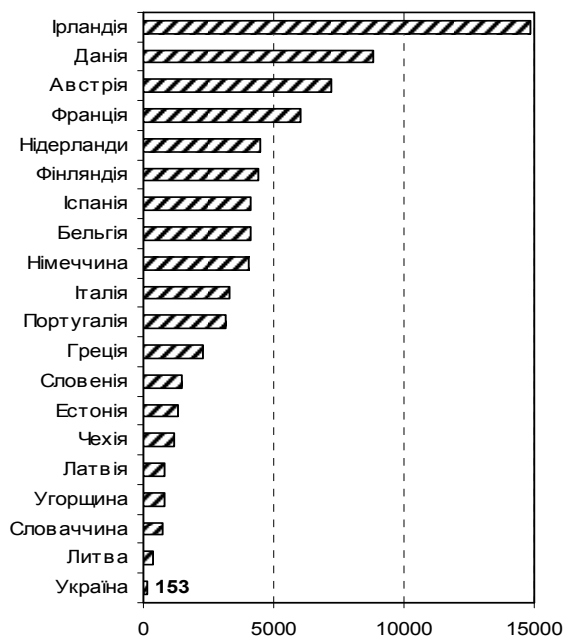
Модель формування інвестиційного портфеля Г. Марковіца дозволяє знайти оптимальне рішення щодо інвестицій корпорацій на підставі оцінки співвідношення очікуваної прибутковості та стандартного відхилення можливих інвестиційних проектів в інвестиційному портфелі.

За моделлю Манделла-Флемінга рух капіталу за межі країни залежить від різниці значень прибутковості інвестиційних проектів. Тобто, чим менша прибутковість інвестиційних проектів у країні базування порівняно з прибутковістю закордонних інвестиційних проектів, тим більшим буде вивіз капіталу і меншим – ввіз, і навпаки.

Згідно з підходом Д. Кейнса мета діяльності корпорації полягає в тому, що вона намагається максимізувати ринкову вартість власного капіталу, тобто прагне досягти найвищої капіталізації своїх цінних паперів.

З іншого боку, за підходом Д. Тобіна, корпорація намагатиметься одержати найбільший можливий прибуток у поточному році, інвестуючи позиковий фінансовий капітал до тієї межі, поки прибуток від кожної нової інвестиції буде більшим, ніж вартість позичених для інвестування коштів. Якщо метою діяльності корпорації вважати максимізацію консолідованої (з різних інвестиційних проектів) чистої теперішньої вартості грошових потоків, то такий погляд виключить суперечність між підходами Д. Кейнса та Д. Тобіна: узагальнюючою підставою здійснення корпорацією інвестицій, в тому числі за межами країни базування, є намагання одержати найбільші можливі значення чистої теперішньої вартості потоку платежів від здійснюваних компанією інвестиційних проектів, що забезпечить одержання найбільш можливого прибутку в поточному та наступних роках.

Теорія руху капіталу, яка була створена для пояснення прямих зарубіжних інвестицій з погляду диференціації прибутку або відсоткових ставок у різних країнах, досить добре розкриває мотивацію діяльності малих і середніх корпорацій, які насправді мають на меті найшвидше одержання більшого прибутку за кордоном порівняно з очікуваним прибутком на внутрішньому ринку, намагаючись забезпечити максимізацію консолідованої чистої теперішньої вартості потоку платежів у поточній і найближчі роки [4] (рис. 2).



Джерело: IFS, власні розрахунки

Рис. 2. Капітал банків на кінець 2006 року (євро на душу населення)

Крім того, серед теорій, які пояснюють зарубіжні інвестиції, можна виділити теорії ринкових імперфекцій, інтерналізації та еkleктичну теорію міжнародного виробництва [2].

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що основним мотивом іноземного інвестування виступає максимізація прибутку шляхом інвестування у більш прибуткові проекти за прийнятного рівня ризику. Крім цього, при зарубіжному інвестуванні враховуються численні чинники, які впливають на прибутковість та ризикованість інвестицій, наприклад, рівень реальних відсоткових ставок, норма прибутку, динаміка валютних курсів, темпи інфляції та економічного зростання, державне регулювання та податки тощо.

В. Гесць зазначає, що основними мотивами входження іноземних банків на східно- та центральноєвропейські ринки були ринкові (захоплення нових ринків та отримання вищих прибутків) та регуляторні фактори. Ділова стратегія іноземних банків мала схожий характер у Чехії, Угорщині та Польщі. На ранній стадії входження їхня основна діяльність зводилася до обслуговування клієнтів з материнської країни (ознаки так званої захисної експансії). На той час ці цільові клієнти були більш платоспроможними, ніж великі внутрішні компанії. Тобто іноземний капітал підтримував передусім діяльність іноземного бізнесу, розширюючи тим самим його присутність на території країни і створюючи умови для експорту з неї прибутків. Пізніше основним мотиваційним фактором стало одержання ринкових переваг. У країнах Східної та Центральної Європи обсяг банківських послуг є набагато нижчим, ніж у розвинених економіках. Однією з типових ознак відкриття ринків є "зняття вершків": потужні іноземні банки, продаючи більш складні послуги, легко залучають кращих клієнтів, що несуть найнижчі ризики, чим ускладнюють конкуренцію для решти банків. Наприкінці 1990-х спостерігалася переорієнтація іноземних банків на роздрібний ринок [1].

Одночасно дещо різняться з цим висновки іноземних дослідників, які зазначають, що входження іноземних банків на терени Східної Європи було переважно кон'юнктурним через низьку спроможність місцевої банківської системи та не описується звичайним поясненням інтернаціоналізації банківської системи [9, 10]. Більше того, Грін (Green, Murinde and Nilolov (2003), який досліджував ефективність банків у Центральній та Східній Європі, дійшов висновку, що мотивом експансії розвинутих країн Європи на ринки європейських країн, що розвиваються, було наслідування прикладу інших учасників ринку, тобто це, скоріш за все, було встановлення

відносин з клієнтами, ніж економічна ефективність, яка стимулює міжнародну експансію [7].

Крім того, серед можливих мотивів виходу банків з розвинених країн Європи до країн Східної Європи можна назвати ще регуляторні мотиви, тобто меншу врегульованість та ефективність банківського нагляду в цих країнах і, відповідно, більше можливостей для розвитку ефективних іноземних банків. На цей мотив вказує, зокрема, В. Геєць, зазначаючи, що на початку 1990-х років регуляторне середовище у країнах Східної та Центральної Європи було набагато сприятливішим для іноземних банків, ніж у материнських країнах, оскільки перші лише починали впроваджувати міжнародні стандарти регулювання. Іноземні банки також не відчували жорсткого нагляду: в ті часи увага була зосереджена на корпоративних банкрутствах та трансформаційній кризі, що більше впливали на внутрішні банки. Сприятливе регулювання і слабший нагляд поряд із ліберальним ліцензуванням і приватизаційною практикою, що була більш привабливою для іноземних банків, дали закордонним банкам надзвичайно потужний регуляторний стимул для активізації їхнього входження до регіону. Масштаби цього входження є великими навіть у міжнародному порівнянні [1].

Щодо мотивів виходу банків з країн ЄС на ринок банківських послуг України варто зазначити наступне. По-перше, ринок банківських послуг України є менш розвиненим порівняно з країнами ЄС. По-друге, він демонструє доходність на капітал (ROE), близьку до середнього показника по ЄС-25 (рис. 3).

Ці чинники роблять його привабливим для іноземних інвесторів. По-третє, можливий також мотив інтернаціоналізації діяльності, коли за іноземними компаніями на ринок виходять банки для обслуговування їх операцій (частка держав-членів ЄС у зовнішньоторговельному обороті з Україною у 2006 році становила 32,3 % [5]).

Дослідження наслідків експансії банків з розвинених країн Європи до європейських країн, що розвиваються, проводилися, зокрема, Классенсом, Хермесом, Ленсинком та іншими.

Використовуючи набір змішаних даних розвинутих країн та країн, що розвиваються, Классенс (Claessens et al (2001)) довів, що підвищена конкуренція з боку іноземних банків спричинила поліпшення ефективності витрат місцевих банків і зниження процентної маржі та прибутків банків [6].

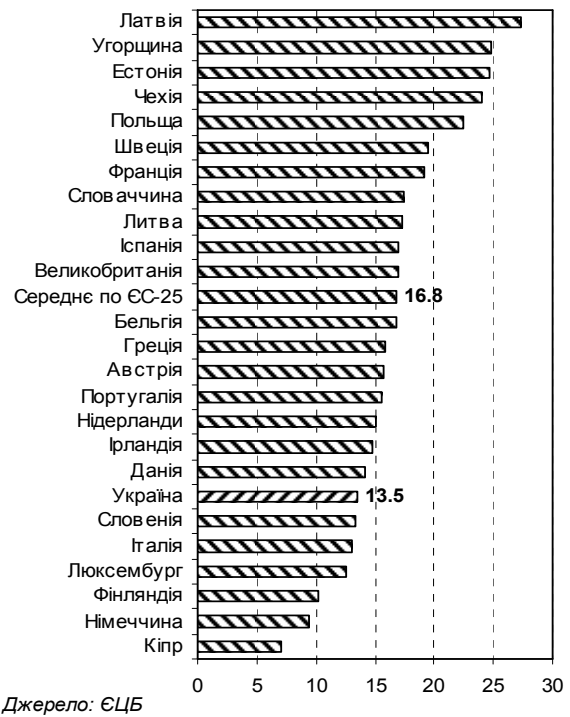


Рис. 3. Доходність банківських секторів країн ЄС-25 та України (ROE, %)

Хермес та Ленсинк (Hermes and Lensink (2003)) повторили аналіз, виділивши країни, що розвиваються, від розвинених країн, та навели доказ, який суперечить висновкам Классенса. За їх висновками, підвищення продуктивності, яке асоціюється з більшою конкуренцією, фактично підвищує доходи, отримані від місцевих операцій, а також витрати, які зростають через необхідність підвищення забезпечення безнадійних кредитів, бо місцеві фірми можуть конкурувати тільки на високоризикованому сегменті ринку, що залишився [8].

Грін (Green, Murinde and Nilolov (2003)) досліджували ефективність банків у Центральній та Східній Європі з метою оцінювання порівняльної ефективності 273 іноземних та місцевих банків. Використовуючи дані 1995-1999 рр. та доповнену функцію витрат, вони в цілому відхилили гіпотезу про те, що іноземні банки були ефективнішими за національні або національна приналежність власників була важливим чинником зниження загальних витрат банків. Саме цей аргумент наводиться як доказ того, що мотивом експансії розвинутих країн Європи на ринки європейських країн, що розвиваються, ймовірно, було наслідування прикладу інших учасників ринку, тобто це, скоріше, відносини з клієнтами, ніж економічна ефективність, яка стимулює міжнародну експансію [7].

Незважаючи на невизначеність оцінки впливу банків з іноземним капіталом на показники діяльності місцевих банків, дослідники виділяють

ряд якісних змін у діяльності банківських секторів країн Східної Європи.

Для країн Східної Європи приплив іноземного капіталу мав певні несприятливі наслідки. Так, значний приплив капіталу на ринки країн Південно-Східної Європи (Болгарія, Хорватія, Румунія та Сербія) сприяв наближенню доходів цих країн до рівня ЄС. І в той же час процес наближення супроводжувався значним зростанням загроз: значні зовнішні дисбаланси, швидко зростання кредитування та валютні дисбаланси. Все це збільшило фінансові ризики регіону та банківського сектора зокрема.

Високий леверидж та диспропорції у балансах, переважно корпоративного сектора, також збільшили валютний та кредитний ризики країн Південно-Східної Європи. Чисті зовнішні валютні зобов'язання корпоративного сектора як місцевим банкам, так і зарубіжним контрагентам, суттєво зросли впродовж останніх трьох років. Зовнішній корпоративний борг у валюті також наближається до рівня, який існував перед кризами у країнах Азії та Латинської Америки. Загрози у секторі домогосподарств є нижчими через додатну чисту вартість активів, хоча вона й знижується. Банки зі значними зовнішніми зобов'язаннями та внутрішніми активами в іноземній валюті, переважно в секторі послуг, якими не торгують, потенційно стикаються з суттєвими непрямими кредитними та валютними ризиками [11].

Слід зазначити, що аналогічна ситуація із загрозами характерна як для економіки України в цілому, так і для банківського сектора зокрема.

Одночасно значна присутність банків з розвинених країн Європи сприяла поліпшенню ефективності банків та розміщенню капіталу, який надходив до країн шляхом передачі сучасних технік управління, зокрема, ризиками. Більше того, вважається, що довгострокове бачення банками перспектив регіонів, низькі ризики репутації та сильні зв'язки з материнськими банками знизять ймовірність виникнення кризи та ризику раптового припинення діяльності у країнах Східної Європи.

Інтеграція країн Європи, що розвиваються, до континентальної фінансової мережі диверсифікувала ризик, який збільшує здатність цих країн обслуговувати борг. Кредит місцевому підприємству, наданий великим іноземним банком зі значною відкритою позицією, буде, таким чином, менш ризиковим, ніж такий же кредит, наданий місцевим банком. Процес диверсифікації підсилюється фінансовими інноваціями на зростаючому глобалізованому фінансовому ринку, який розподілив ризик поміж зростаючого числа учасників [11].

За оцінками експертів, банки з іноземним капіталом працюють в Україні більш ефективно, ніж банки виключно з місцевим капіталом.

Зокрема, це проявляється у більшій прибутковості банків з іноземним капіталом та нижчими відсотковими ставками. Серед причин цього можна назвати привнесення іноземними власниками прогресивних стандартів та технологій роботи банків, а також доступ іноземних банків до більш дешевих кредитних ресурсів. Навіть коли банк з іноземним капіталом, який розташовується в Україні, залучає кошти не від материнського банку, а на міжнародному ринку капіталу, то він має кращі умови, ніж банки з українським капіталом, оскільки на нього працює репутація та результати роботи материнського банку, особливо якщо вони гарні.

Крім того, масовий прихід іноземних банків як у країни Східної Європи, так і в Україну полегшив доступ дочірніх банків до дешевших ресурсів материнських банків та міжнародного ринку капіталу. У країнах Східної Європи, де переважна частка у капіталі банківського сектора належить іноземним банкам, на пропозицію грошей значний вплив мають операції між материнськими та дочірніми банками [3]. Впродовж останніх років спостерігається тенденція до нарощування зовнішніх залучень банківським сектором економіки, що має суттєвий вплив на грошову пропозицію та ускладнює проведення ефективної монетарної політики центральними банками. Таким чином, можна припустити, що вищезначений чинник впливу на грошову пропозицію, який існує в країнах Східної Європи, характерний і для України. Також можна очікувати посилення його впливу із подальшим приходом іноземного капіталу в банківську систему України.

Висновки. Інтеграція ЄС та реформи привели західноєвропейські банки до країн, що розвиваються. На сьогодні їм належить більшість активів банків більшості регіону, вони є головними постачальниками прямих іноземних кредитів підприємствам та банкам.

Іntenсивний вихід іноземних банків на ринок країн Східної Європи у 1998-2004 рр. був обумовлений, насамперед, кон'юнктурними мотивами, в т.ч. через низьку спроможність місцевого банківського сектора, потенціал його розвитку, необхідність налагодження відносин з клієнтами, а не традиційними процесами інтернаціоналізації банківської діяльності. Зокрема, основними мотивами входження іноземних банків на східно- та центральноєвропейські ринки були ринкові (захоплення нових ринків та отримання вищих прибутків) та регуляторні фактори. Ці ж мотиви наявні під час виходу банків ЄС на ринок банківських послуг України, який має значний потенціал розвитку та демонструє доходність на капітал, близьку до середньоєвропейського показника (ЄС-25).

Різні результати досліджень свідчать про відсутність єдиної оцінки наслідків експансії іноземних банків для місцевих банків країн Східної

Європи. У той же час процес інтеграції супроводжувався значним зростанням загроз: значні зовнішні дисбаланси, швидке зростання кредитування та валютні дисбаланси. Все це збільшило фінансові ризики регіону та банківського сектора зокрема. Високий леверидж та диспропорції у балансах, переважно корпоративного сектора, також збільшили валютний та кредитний ризики країн Південно-Східної Європи. Зовнішній корпоративний борг у валюті також наближається до рівня, який існував перед кризами у країнах Азії та Латинської Америки. Банки зі значними зовнішніми зобов'язаннями та внутрішніми активами в іноземній валюті потенційно стикаються з суттєвими непрямими кредитними та валютними ризиками. Аналогічна ситуація із загрозами характерна для економіки України в цілому і банківського сектора зокрема.

Наслідком приходу іноземних банків до країн Східної Європи, що вже стали членами ЄС, а також України, є збільшення потоків капіталу між материнськими та дочірніми банками, що, відповідно, здійснює суттєвий вплив на здатність центральних банків країн-реципієнтів контролювати грошову пропозицію та можливість проводити незалежну монетарну політику.

Разом з тим значна присутність банків з розвинених країн Європи сприяє поліпшенню ефективності банків та розміщенню капіталу, що надходив до країн, шляхом передачі сучасних технік управління, зокрема, ризиками. Існує думка, що присутність іноземних банків здатна знизити ймовірність виникнення криз у країнах Східної Європи.

Крім того, інтеграція країн Європи, що розвиваються, до континентальної фінансової системи диверсифікувала ризик, який збільшує здатність цих країн обслуговувати борг. Процес диверсифікації підсилювався фінансовими інноваціями на зростаючому глобалізованому фінансовому ринку, який розподілив ризик з-поміж зростаючого числа учасників.

За оцінками експертів, банки з іноземним капіталом працюють в Україні більш ефективно, ніж банки виключно з місцевим капіталом. Це проявляється, зокрема, у більшій прибутковості банків з іноземним капіталом та нижчих відсоткових ставках. Серед причин цього можна назвати привнесення іноземними власниками прогресивних стандартів і технологій роботи банків, а також доступ іноземних банків до дешевших кредитних ресурсів на міжнародному ринку капіталу.

Гольченко, І.Е. Мотиви виходу іноземних банків на ринки країн Східної Європи та наслідки для місцевих банків [Текст] / І.Е. Гольченко // Вісник Української академії банківської справи. - 2008. - №1. - С. 92–97.

Список літератури

1. Геєць В. Іноземний капітал у банківській системі України // Дзеркало тижня. – № 26 (605), 2006 р.
2. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К.: Наукова думка, 1998.
3. Дробышевский С., Козловская А. и др. Сравнительный анализ денежно-кредитной политики в переходных экономиках // Научные труды. – № 58 Р. – М.: Институт экономики переходного периода, 2003.
4. Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В., Мозговий О.М. та ін. Міжнародна інвестиційна діяльність / За ред. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2003.
5. Платіжний баланс і зовнішній борг України. 2006 рік. – К.: Національний банк України, 2007.
6. Claessens S., Demirgüç-Kunt A. and Huizinga H. (2001), How does foreign entry affect domestic banking markets? // Journal of Banking & Finance. – Vol. 25. – № 5, 891-911.
7. Green C. J., Murinde V., and Nikolov I. (2003), Are Foreign Banks in Central and Eastern Europe more Efficient than Domestic Banks? // Paper presented at the 24th SUERF Colloquium in Stability and Efficiency of Financial Markets in Central and Eastern Europe.
8. Hermes N. and Lensink R. (2003), The Impact of Foreign Bank Entry on Domestic Banking Markets // A Note, Department of Management and Organisation Working Paper, University of Groningen, The Netherlands.
9. Murinde V., Agung J. and Mullineux A. (2000), Convergence of European Financial Systems: Banks or Equity Markets, in M.M. Fisher M.M., and Nijkamp P. eds. (2000), Spatial Dynamics of European Integration, Berlin: Springer.
10. Murinde V., Ryan C. (2006), International Banking in the European Union and ASEAN: The influence of GATS and International Prudential Regulation // European Research Working Paper Series. – Number 8, May 2006.
11. Sorsa P., Bakker B., Duenwald C. etc. Vulnerabilities in Emerging Southeastern Europe – How Much Cause for Concern? / IMF Working Paper № 07/236, August 2007.
12. www.bank.gov.ua.
13. www.ecb.int.

Summary

The issues of banks motivation from the developed Europe entering emerging European markets, outcomes of such entering for local banking sector both positive and negative ones, as well as vulnerabilities are discussed in the article.

Отримано 08.02.2008